

Choutkova kniha je v zásadě kompilační prací (což je konstatování, nikoliv výtky). Nicméně i v takovém případě můžeme od autora požadovat jasněji formulovaná třídící kritéria i hodnotící stanoviska. Také výběr autorů budí jisté pochyby (postrádali jsme např. významné současné buržoazní sociology sportu Eliase a Dunninga, v historizující kapitole našeho Tyrše, chybí také zástupci naší současné — tím spíše, že chudé — marxistické sociologie sportu). Je navíc škoda, že autor své nepřilíš přesvědčivé skladbě materiálů obětoval i citaci současných marxistických badatelů z jiných socialistických zemí (Wohl z Polska, Ponomarjev ze SSSR aj.), takže se seznamujeme spíše jen s fragmenty jejich děl než s jejich komplexnějšími koncepcemi. Nelze se konečně také nezmínit o některých formálních nedostatcích citací. Místo nejsou uvedeny prameny, z nichž je čerpáno (např. Hammerich — 17, nebo Šetření o využití času domácností, FSÚ, Praha 1969 — 69 a n.); místo je citace nepřesná (např. u Gordona a Klopova nejde o reprezentativní výzkum, jak by se z kontextu mohlo zdát) a vesměs chybí údaje o stranách originálů.

Je možné, že jsme položili na Choutkovu studii „Sport a společnost“ v této recenzi poněkud přísnější měřítko než je běžné; jejich přísnost však zřejmě stoupala úměrně se zklamáním, s nímž recenzent (původně dychtivý zájemce) tuto práci četl. Na zadní obálce je řečeno, že kniha „... je v naší odborné literatuře první prací, která se komplexněji zabývá teorií sportu“. Nezbyvá, než si v duchu známého přísloví povzdechnout, že první vlaštovka skutečně jaro nedělá.

Pavel Pácl

Pichňa J. A.: Sociologické problémy povolania. (Práca, Bratislava 1980, 140 s.)

Doc. dr. Ján A. Pichňa se věnuje řadu let sociologii práce. V roce 1972 vydal knihu Sociológia průmyslu, 1973 Sociologické problémy fluktuácie. 1978 Sociológia práce. Kromě toho publikoval články ze sociologické problematiky práce, zvláště v časopise Sociológia. Jeho nová publikace se zabývá velmi aktuální, u nás dosud opomíjeným námětem.

V minulosti, kdy se ekonomika rozvíjela pomalu, bylo mnohem méně povolání a ta byla relativně stabilní. Dnes můžeme napočítat tisíce specializovaných profesí a jejich kategorizace je obtížným úkolem. Kromě toho je stále běžnější změna specializace či profese během života pracovníka, vznikání, zanikání i prolínání profesí. Přitom adekvátní struktura pracovníků je nezbytnou podmínkou dobrého fungování ekonomiky.

V knize Sociologické problémy povolania jsou utříděny problémové okruhy a shrnuty poznatky na současně úrovni poznání. Poutavost publikace zvyšuje autorův široký rozhled, kritické srovnávání různých stanovisek a věcné zdůvodňování vlastního přístupu. Marxistický základ jeho sociologie i osobní angažovanost v řešení socialistické společnosti prostupují celou knihou.

Vymezení základních pojmů, klasifikace profesí a studium povolání z hlediska různých věd je obsahem první kapitoly. Zaměstnání je chápáno jako pracovní poměr, tedy jednotně pro všechny pracovníky bez ohledu na obsah vykonávané práce. Pojmy povolání — profese — semiprofese — specializace tvoří posloupnost, v níž dva sousední pojmy jsou ve vztahu logického rodu a druhu. Povolání označuje „... druh systavy pracovních činností vyšpecifikovaných podľa druhu predmetu alebo používaných prostriedkov (prípadne poskytovaných služieb), ktorá vznikla spoločenskou deľbou práce.“ Určitá „profesiová príprava“ je pak specifikem jednotlivých profesí v rámci rodového pojmu povolání, podobně „špeciálna orientácia pri profesiovej príprave“ specifikuje semiprofese v rámci profese a „vedomostí a schopností získané buď mimoriadnými formami štúdia... alebo praxou“ diferencují specializace v rámci semiprofesií (str. 13–15).

Uvedenou hierarchii pojmů by bylo asi vhodnější chápat spíše jako logický princip než jako jednoznačně platnou stupnici. Autor sám v definici povolání připouští hlediska předmětu práce, prostředků práce a místa ve společenské dělbě práce. Právě takováto existence nejméně tří aspektů vydělování povolání vede k vícerozměrnosti dělby povolání a vylučuje jednorozměrné hierarchické uspořádání od povolání ke

specializaci, I rozšíření jednotlivých stupňů hierarchie je třeba chápat spíše jako charakteristiku postupné konkretizace obsahu práce zjemňováním dělby práce než jako vymezení petrifikovatelných úrovní. Někdy takových úrovní bude třeba rozlišit více než jsou uvedené a pojmenované čtyři stupně od povolání ke specializaci.

Mezi sociologické aspekty povolání (kapitola druhá) je třeba zahrnout společensko-ekonomickou podmíněnost povolání, společenské procesy a vztahy k povolání, zejména vznik, formování a zánik povolání, profesní orientaci, přípravu a realizaci profese. V této kapitole jsou zvláště cenné úvahy o profesním vědomí jako o „odrazu společensko-profesiových vztahů“ a výsledku „aktivity příslušníků danej profesiovej skupiny za všetky generácie“ (str. 91). Toto pojetí správně akcentuje nutnost rozšířit u nás převládající chápání profesí jen jako souboru vykonávaných prací. Profese znamená vždy i existenci skupinových vztahů, jejichž odrazem je právě vědomí svébytnosti profese a jeho zvláštní aspekt – profesní morálka. Oddíl věnovaný tomuto námětu je zvláště zajímavý.

Třetí kapitola je zaměřena na stále aktuálnější otázky profesní mobility (kariéra, důsledky, rozsah, měření), čtvrtá se zabývá společenskými důsledky povolání (povodání a globální společnost, systém práce, rodina, realizátor povolání).

Recenzovaná kniha je první rozsáhlejší prací o problematice povolání v československé sociologické literatuře a je přínosná hlavně tím, že dává čtenáři orientaci, kvalifikovaný a utříděný přehled hlavních poznatků. Je pochopitelné, že by se mnohé dalo doplnit a konkretizovat. Značná abstraktnost způsobu zpracování má velkou výhodu: umožňuje přehlednost v širokém záběru. Naši sociologii teď čeká další úkol – propracovat teorii do podoby použitelné bezprostředně při řešení praktických problémů. V období usilovného zdokonalování soustavy řízení národního hospodářství jich nebude málo.

Miroslav Gregor

Petrenko E. S., Jarošenko T. M.: Socialno-demografičeskije pokazateli v sociologičeskich issledovanijach. („Statistika“ Moskva, 1979, 166 s.)

Sociolog, zabývající se empirickým výzkumem, naráží při své práci velmi často na notorickou potíž, na nejednotnost v základních demografických a socio-demografických ukazatelích. Většina zkušených pracovníků v sociologii, resp. většina sociologických pracovišť má pro svou potřebu řadu ukazatelů tohoto typu unifikovanu a vypracovanu. Tím je umožněna aspoň srovnatelnost výzkumů, jež výzkumník či výzkumné pracoviště provádí. Přesto však pocíťujeme tíživě izolovanost těchto pokusů, kterou se nepodařilo odstranit ani v četných jednáních mezi odborníky na konferencích a v osobním styku pracovníků různých výzkumných institucí. Výsledky prací jednotlivých pracovišť nejsou tedy většinou srovnatelné s výsledky jiných institucí.

Přihlédneme-li ke konkrétním metodickým a technickým požadavkům terénního výzkumu, stojí v tomto kontextu za mimořádnou pozornost kniha sovětských autorů E. S. Peterka a T. M. Jarošenka *Socialno-demografičeskije pokazateli v sociologičeskich issledovanijach*, kterou vydalo v roce 1979 nakladatelství Statistika v Moskvě.

(Záslužnou publikací je v této oblasti rovněž nedávno vydaná kniha našich autorů J. Illnera, M. Foreta *Sociální ukazatele*, která vyšla v sociologické knižnici nakladatelství Svoboda. Věnuje se převážně metodologické stránce problematiky sociálních indikátorů. Tvorbou ukazatelů a jejich konkrétně aplikovatelným obsahem se však – na rozdíl od recenzované práce – nezabývá. Obě práce se liší předmětem; kniha našich autorů se zaměřuje na sociální ukazatele, publikace sovětská především na ukazatele z oblasti demografie).

Po krátkém, ale přesvědčivém teoretickém úvodu, zabývajícím se základními rozdíly mezi sociálními a demografickými znaky z hlediska marxistické sociologie, přistupují autoři ke konkrétní problematice ukazatelů. Stručně klasifikují indikátory,